

Lleis sumptuàries de Mallorca de 1384

Vestit i humanització

Des de l'albor de la història que la vestimenta ha format part de la humanitat. La natura provehí lleons, ossos, esquiroles o llops d'un càlid i bell pelatge encara que per a l'home sembla que tenia altres plans. En revenja, els humans descobriren en la natura els secrets per obtenir els dons que aquesta els havia escatimat: els animals els proporcionaren protectores pells així com fibres que també trobaren en determinades plantes. Un dels exemples més antics de la utilització de fibres a la prehistòria ens la proporciona l'anomenada *Venus de Laspugne* (fig. 1) que mostra a la part inferior del cos una *pampanilla* o *tapa-rabos* consistent en unes tires entrelaçades de llana o potser de lli. Més endavant, finíssimes tires de pell i fibres seran encaçades per l'ull d'una diminuta eina acabada en punta, l'agulla, que traspasarà les dures pells per deixar-hi incrustades les fibres en forma de puntades (fig. 2). Les costures permeteren ajustar les pells a l'anatomia de l'ésser humà. Sobretot a les extremitats superiors i inferiors, que eren les parts del cos més exposades a la dura climatologia. D'aquesta manera començaren a aparèixer ja a la prehistòria mànigues i camals o pantalons que incrementaren la protecció contra el fred que proporcionaven els vestits de pell així com, segurament, també la sensació de més confort. Mànigues i pantalons que se subjectaven a la resta de la vestidura de pell van permetre també més llibertat de moviments sense que se'n ressentís l'escalfor que la peluda vestimenta ofería al cos humà. Es podien moure millor i sense desabrigar-se. Petita i humil eina, l'agulla, però un gran invent de la humanitat que va resultar decisiu per a la supervivència dels nostres ancestres en el medi hostil de les regions d'Europa cobertes de gel.

Un extraordinari exemple ens el proporciona Otzi, la mòmia d'uns 7.000 anys d'antiguitat trobada als Alps tirolesos el 1991 (fig.3). Tota la seva indumentària era feta amb peces de pells cosides. En realitat cinc tipus de pells diferents: de daina per a la roba interior i les

Montse Aymerich
i Bassols, doctora
en Història de l'Art
i professora de
secundària

Fig 1. - Venus de Laspugne.
Ivori de mamut.
París, Museu de l'Home

Fig. 2 - Agulla prehistòrica.
Espanya, Museu d'Altamira

Fig. 3 - Reconstrucció de la
vestimenta de l'home de
gel. Itàlia, Bolzano, Museu
Arqueològic del Tírol del Sud

Fig. 4 - Figures sumeries d'orants
del grup escultòric de Tell-Asmar,
Nova York, Museum Metropolitan

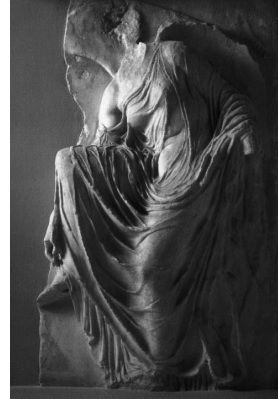

Fig. 5 - Niké descordant-se la
sandàlia. c. 415-10 a.C. Atenes,
Museu de l'Acropolis

sabates; de pell de cabra per a l'armilla i els pantalons, que cordaven amb un cinturó de pell de cèrvol. Pell d'ós per al gorro (peça més ben conservada) i de vedella per al cinturó exterior. Finalment, la capa de palla. Més endavant, amb el descobriment del teler diverses cultures van ser capaces de crear la seva pròpia roba a partir de fibres naturals. Durant mil·lennis les pells acompanyades de la roba teixida amb fibres de lli o de llana han estat la base de la indumentària de civilitzacions com la sumèria, l'egípcia o la grega (fig. 4 i 5). La seda que entrà a Occident principalment per la porta de Bizanci impregnà la vestimenta de bellesa i refinament. Riques teles acompanyades de pedres precioses en forma de joies distingiren ben aviat les vestidures de les altes jerarquies civils i eclesiàstiques de la resta de classes que ocupaven una posició social inferior. A l'antiguitat ja sorgiren diverses lleis vestimentàries que regulaven de forma jeràrquica els vestits que es podien portar, els colors o els guarniments. Però serà a partir dels anys 40 del segle XIV quan els profunds i cada vegada més freqüents canvis en la manera de vestir permetran ja parlar de moda, quan s'intensificaran a tot Europa les ordinacions vestimentàries també conegudes com a lleis sumptuàries. Però els vestits no només cobrien el cos com una segona

pell sinó que també habitaven la ment humana revestits d'un profund significat. Teixir la roba, tallar-la, cosir-la, dotar-la d'una estructura adaptada a l'anatomia humana formava part d'un procés creatiu que acompanyarà l'evolució de la humanitat des dels temps prehistòrics. Ja sigui a la societat medieval o a la del segle XXI la indumentària s'expressa amb un llenguatge que l'ésser humà ha imbuït –més enllà de la funcionalitat i el potent impacte de la indústria tèxtil en les economies mundials– de profunds valors simbòlics i emocionals.

Quan impera la violència i per la força som desposseïts de la nostra segona pell la vulnerabilitat i l'angoixa ens envaeixen. Per això en les turbulències recurrents que sacsegen la història de la humanitat la nuesa o la imposició de determinades vestidures a persones que havien de ser castigades i marginades de la societat han estat pràctiques habituals d'humiliació i de tortura. Des de l'aspra túnica acompanyada de la corona d'espines que cobreix el lacerat cos de Jesús, l'infamant túnica agermanada amb el capiró punxegut que cremarà juntament amb el seu portador al foc de la Santa Inquisició fins a les rodelles grogues i vermelles que havien de portar damunt els vestits els jueus als segles XIV i XV i que en forma d'estrella groga tornaran a portar als camps d'extermini del segle XX. També els vençuts que jeuen nus als peus del faraó d'Egipte han estat desposseïts juntament amb les seves robes de qualsevol reconeixement de dignitat humana com mostra la paleta de Narmer (fig. 6) datada pels volts dels anys 3000-2890 aC i que semblen agermanar-se amb la inerme nuesa fotografiada el 2003 dC en unes feridores imatges dels presoners iraquians d'Abu Ghraib torturats per la policia militar dels Estats Units.

Les lleis sumptuàries de Mallorca de 1384

En el comerç marítim de l'edat mitjana, Mallorca ocupava el centre neuràlgic de l'anomenada *ruta de Llevant*, que unia els ports catalans i italians amb centres com Beirut, Damasc o Alexandria (fig. 7). No es fa estrany, doncs, que diversos productes relacionats amb la indústria tèxtil i vestimentària formessin part de l'intens

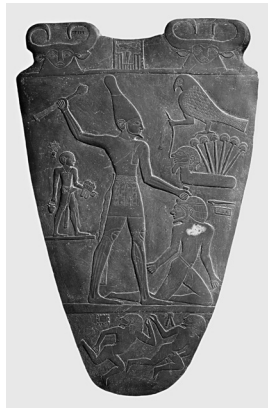

Fig 6 - . Paleta de Narmer. 3000-2890 a. C. El Caire, Museu Egipci

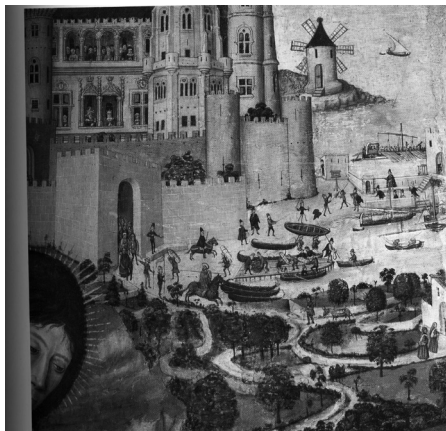

Fig. 7 - Pere Nissart. Retaule de sant Jordi. Detall del port de Mallorca. Palma de Mallorca, Museu Diocesà.1468-1470

Fig. 8 - Mestre de santa Basilia. Retaule de sant Julià i santa Basília. S. XV. MNAC

Fig. 9 - Pietro Lorenzetti. Naixement de Maria.1342. Siena, Museo dell'Opera del Duomo

tràfec portuari mallorquí. Les continuades lleis sumptuàries dictades a Mallorca des de l'últim terç del segle XIV i durant tot el segle XV així ho semblen testimoniar. Per raons d'espai i de temps em centraré fonamentalment en les lleis sumptuàries de Mallorca de 1384.¹ La finalitat de les ordinacions mallorquines era diversa i alhora compartida per les lleis sumptuàries d'altres ciutats com les de Barcelona que d'alguna manera exercien de referència pel territori català. La primera finalitat de les ordinacions sobre el vestir és de tipus econòmic: per a la mentalitat medieval, encara que la indústria tèxtil es beneficiava dels generosos dispendis que els mallorquins realitzaven en riques vestidures i joies, aquestes no deixaven de ser béns sumptuaris que no produïen riquesa de la mateixa manera que ho podien fer els béns immobles, la qual cosa podia perjudicar l'economia de la ciutat. El luxe en la indumentària i en la roba en general era considerat en les societats de l'edat mitjana una despesa supèrflua. Per tant, les lleis sumptuàries tractaran de posar límits al luxe en el vestir però també en altres àmbits relacionats amb celebracions i cerimònies com ara núpcies, batejos, confirmacions, funerals, cerimònies de confraries... (fig. 8 i 9). En totes aquestes celebracions de caràcter familiar i alhora comunitari les ordinacions imposaran un fre al malbaratament restringint el nombre de convidats que podien assistir a les celebracions, la quantitat de menjar o el nombre de peces de vaixel·la que eren permeses utilitzar en els àpats o bé els draps de paret i les catifes que podien adornar les estances de les núvies el dia de les seves noces. Les restriccions que les lleis imposaven –no sempre exemptes de conflicte– als nostres avantpassats medievals en la seva vestimenta i també en aquelles celebracions familiars i comunitàries que formaven part d'una trajectòria vital no sempre resulten fàcils d'entendre per a una societat com l'actual, cada vegada més submergida en el voraç consumisme. El segon motiu de les ordinacions vestimentàries és de caràcter social i polític. En una societat altament jerarquizada com la medieval,

impregnada d'un pensament simbòlic i on la gestualitat ocupava un lloc primordial en la vida social, la indumentària esdevingué un autèntic llenguatge que assenyalava jerarquies, estaments i funcions. La riquesa o senzillesa del teixit, el color, la qualitat de la folradura i dels ornaments, la llargada dels vestits tot plegat constituïa per als nostres avantpassats medievals un llenguatge codificat que sabien desxifrar.² A les autoritats els preocupava que l'aparença de les persones, expressada a través de la vestimenta, induís a confusió per no correspondre al seu status social. Les lleis sumptuàries de Mallorca de 1384 complien també una finalitat religiosa: des de la perspectiva de l'Església, intentar modificar el cos (sobretot les dones, amb talls agosarats o volums als vestits) o la cara (pintar-se els llavis, les celles, les galtes) suposava cometre un gravíssim pecat d'orgull contra Déu, per pretendre rectificar o esmenar l'aparença original que el creador havia donat a cada ésser humà. Una al·lusió poètica a l'obra del Creador la trobem en els versos del trobador Bernat de Ventadorn (ac. 1147-1170) que dirigeix a la seva dama: *¡Ay! ¡Buen amor apetecido, cuerpo bien hecho, delgado y suave, fresca cara sonrosada, que Dios formó con sus manos!*³

És interessant assenyalar que apareixen en les ordinacions mallorquines del vestir unes altres raons, financeres, però aquesta vegada no encaminades a rectificar un possible perjudici a les arques públiques sinó a beneficiar les reials: la transgressió de les lleis sumptuàries es castigava amb multes que en cas de no ser satisfetes podien ser substituïdes per la pena de presó. L'import de la multa es repartia en tres parts: un terç per al rei, un altre terç per al mostassà (funcionari municipal encarregat de comprovar els pesos i bona qualitat dels queviures) i l'últim terç per al denunciador. En cas de no haver-hi denunciador, els diners es destinaven a la construcció de la muralla de Mallorca. En definitiva, les multes derivades de les infraccions en la manera de vestir es convertien en una mena d'impost reial. Per vigilar el compliment de les ordinacions així com per cobrar les multes dels infractors/es la figura del mostassà era essencial i així queda reflectit en la redacció de les lleis de 1384 de Mallorca i també en les successives que anaren apareixent en el decurs del segle xv. Les lleis sumptuàries de 1384 ja obligaren el mostassà a jurar que faria complir tots els capítols o apartats de les lleis. El 1433, el jurament es fa extensiu a tots els oficials reials (governadors, batlles, jurats, veguers, cònsols, consellers...) i vint anys després a tots els homes de Mallorca a partir de l'edat de 15 anys, encara que en aquest últim cas el jurament només s'aplicava a les celebracions de batejos i confirmacions: els homes mallorquins es comprometien a no fer, i tampoc a permetre-ho a les dones de la seva família, cap donatiu a padrins/es o als fillols/es. Un any després es reforcen els juraments que han de fer els oficials reials dotant-los d'un caràcter sagrat, amb els evangelis. Amb la qual cosa el jurament adquiria un caràcter també sagrat. Tot plegat induïa a pensar –almenys en aquells casos en què no hi havia delator– una certa connivència, per no dir conxorxa, entre els infractors/es i el mostassà dirigida a fer aquest últim la vista grossa davant d'una vestidura que incomplís algun apartat de les ordinacions vestimentàries o bé rebre suborns de la persona incomplidora per evitar ser multada. Les lleis sumptuàries eren adreçades tant a la població del conjunt de l'illa com a la de la ciutat de Mallorca i es dividien en dues parts: els 8 apartats o capítols que feien referència a la indumentària pròpiament dita i uns

altres 8 capítols que limitaven les despeses permeses amb motiu de la celebració de noces. Com ja hem assenyalat l'objectiu principal de totes les lleis sumptuàries era limitar el luxe en les vestidures. En bona mesura aquest luxe es manifestava a través dels metalls nobles com l'or i l'argent, les perles i les pedres precioses, que, juntament amb la seda, d'una manera o una altra s'incorporaven a les vestidures més riques. Per això els primers capítols de les ordinacions vestimentàries solien dedicar-se a prohibir directament i a modular amb prohibicions de calat variable l'ús de metalls preciosos i pedreries en la indumentària més rica. Bàsicament quatre eren les vies per a les quals es podien incorporar a la vestimenta metalls nobles, perles i pedres precioses. En primer lloc, el mateix teixit de la roba que ja des de el segle XIII havia desenvolupat en els telers –com el denominat teler de tir– avançades tècniques que permetien teixir complexos dissenys de figures combinant fils d'or, d'argent i sedes policromades.⁴ El resultat era el denominat *drap d'or* amb el qual es confeccionaven les més preuades vestidures. A la baixa edat mitjana un vestit no estava acabat si no se li afegien unes tires de roba que avui dia identificaríem amb la passamaneria. D'entre aquests voravius el més generalitzat era el denominat *fres*, que adornava els colls, la boca de les mànigues i la vora de les faldilles. Es parlava de *fressadura* quan es feia referència al conjunt de fres que portava una vestidura. La seva qualitat era molt variable i podia oscil·lar entre el fres de veta o de llana afegida en forma de tira a un indument fins al fres brodat amb sedes, or, perles i pedres precioses. Després hi havia les *trenes* o *faixes* i el *savastre*, que també eren tires de roba molt luxoses que podien anar brodades però que no es posaven a les vores dels vestits sinó al voltant del coll, a les espatlles o tapant les costures.

El brodat era una altra tècnica aplicada a l'ornamentació vestimentària. En aquest cas no es tractava de robes que s'incrustaven al vestit sinó que les diferents tècniques de brodatura es realitzaven directament en la tela de la vestidura. Aquests brodats podien arribar a ser molt luxosos, amb la incorporació de perles i pedres precioses.⁵

I per últim també feien acte de presència per realçar el luxe i la riquesa de la vestidura aquells element externs que avui dia solem denominar *complements*: joies i bosses, encara que aquestes últimes no eren de mà sinó d'agulles. És a dir, bosses on es portaven les agulles que subjectaven els cabells i els vels femenins. Als segles XIV i XV la rellevància donada a aquests objectes preciosos als quals es podria afegir els cinyells i els botons podia ser més alta que la que se'ls atorga avui dia. I no s'ha de perdre de vista que algunes d'aquestes joies com els *afiblays* no solament eren preuades pel seu valor ornamental i estètic sinó també perquè complien una funció dins del sistema vestimentari medieval: subjectaven i cordaven els amplis mantells amb què s'abillaven homes i dones.

Com no podia ser d'una altra manera els primers capítols de les ordinacions sobre indumentària mallorquines fan referència als teixits preciosos, però a diferència de les prohibicions que per a aquestes riques teles regien a les ordinacions de Barcelona o Cervera, al text de Mallorca s'admeten els induments confeccionats amb drap d'or, d'argent i de seda sempre que no se sobreposin a or, argent o vellut atzeituní (luxós teixit de seda): *E primerament que alcun hom o alcuna dona de qualsevol ley, dignitat, condició ó stament sia o serà, en la ciutat e illa de Mallorques, que de deu dies apres la present crida continuament comptadors avant, no gos ó presumisca vestir ó portar sobre alcuna*

*partida de la persona de drap d'or, ni d'argent, ni de vallut atzeytoní, mas pusca vestir ó portar drap de seda on no haja or ni argent...*⁶

Es a dir, es prohibeix als homes i dones de Mallorca vestir o portar, encara que sigui de manera parcial sobre alguna zona del cos (mànigues, coll...), les riques robes quan ja es vesteix alguna peça d'or i argent o es llueix alguna joia amb aquests materials preciosos. La redacció del text presenta una certa ambigüitat, ja que sembla admetre els induments confeccionats amb drap d'or, d'argent i de seda però sempre que no se sobreposin a altres vestidures o joies portadores dels mateixos rics teixits. O es porta una vestidura d'or i argent o bé una de seda. La vestidura de seda és incompatible amb una altra d'or o d'argent, i viceversa. L'ordinació sembla pretendre la regulació del luxe vestimentari no tant a partir de la prohibició de vestir rics teixits sinó d'evitar-ne la superposició i l'acumulació, la qual cosa menaria cap a una exagerada ostentació indumentària. Alhora s'ha de tenir en compte que per a la sensibilitat medieval la superposició de certs colors i textures de la roba podien produir un efecte de vestidura bigarrada i de desassossegada inharmonia.⁷ (fig. 10 i 11)

Un altre capítol fa referència a la prohibició d'afegir qualsevol tipus de passamaneria a les daurades i argentades vestidures. El fres, el savastre i qualsevol altre ric teixit restava exclòs de l'ornamentació vestimentària. En contrapartida, els homes i dones de Mallorca podien lluir unes tires de seda o *trenes* de les quals ja hem comentat que solien ornar els colls dels vestits o tapar les costures. En tot cas, aportaven a la vestidura riquesa i luxe. També les autoritats mallorquines s'asseguren de barrar el pas als metalls nobles i a les pedres precioses per a les vestidures amb la prohibició dels brodats: *Item que en alguns vestits o robes, ne alguns ligars, o calgars, o altres arrassaments, alcu o alcuna no gos o presumescha metra o fer metra, tenir, ne portar, perles ni pedres fines, ni fres, ni savastre, ni brondadura, ne sobregitament, ni altre obratge per cualsevol nom sia o puxa esser apellat, d'or ni d'argent ni de seda, exceptat pasama o trena de seda...*⁸

Tampoc no es podien portar metalls nobles, perles i pedres precioses a les joies per complementar les vestidures més riques: *...ni encara fermaylles, collars ni altres qualsevol*

Fig. 10 - Pere Terrencs. Taules del convent de sant Bartomeu (detall). S. XV. Inca

Fig. 11 - Pere Terrencs. Sant Jeroni. Convent de sant Jeroni de Palma. Mallorca

Fig. 12 - Lluís Borrassà. Retaule de santa Clara (detall). 1414-1415. Vic, Museu Episcopal

arresaments...⁹ Una sola joia s'escapava de la censura: l'anell. Els anells podien ser dipositaris de perles fines i pedreria mentre que dels agullers femenins que també participaven de la consideració d'autèntics joiells n'eren foragitades perles i pedreria encara que la seva confecció admetia els teixits d'or i d'argent així com rics brodats amb fils metàl·lics i sedes: *...puxen tenir o portar tots anels de qualsevol pedres o perles encastades en aquels... e aguyers de drap daur, e de argent, e de seda, obrades d'or e d'argent, mas no y haze perles ni pedres fines.*¹⁰

Al costat de les prohibicions i les limitacions, les lleis sumptuàries de Mallorca de 1384 també comparteixen amb d'altres ordinacions semblants el que es pot entendre com una certa relaxació de la reglamentació indumentària. Gairebé totes les lleis sumptuàries mostren una permissivitat en la riquesa de certs induments que cobreixen certa part del cos i que no es troben en altres vestidures. Ens referim a les variades peces que cobrien el cap tant d'homes com de dones: capells, vels, gandalles¹¹ (una mena de xarxes per recollir els cabells femenins que podien ser obrades amb or), sàvenes (vel de teixit tupit que cobria també coll i espatlles que solien portar les vídues i dones d'edat), lligars... (fig. 12). El cap, la part més alta del cos humà, la cimera de l'home que allotja el pensament. Els nostres avantpassats consideraven la testa com la part més noble de la persona i tal vegada aquesta valoració no sigui aliena a la màniga ampla que mostraven les autoritats pel que fa a l'ornamentació d'aquesta part del cos humà. En general, la presència d'or, d'argent i de perles es limitava als vestits i calçat però en canvi es concentrava sense fre en els caps d'homes i de dones. Especialment sumptuosos podien resultar els lligars femenins construïts amb transparents vels de seda rivetejats amb fils d'or i d'argent i que eren fixats als cabells amb agulles recobertes de perles i tota mena de joies, però tampoc no quedaven enrere els vistosos capells masculins coronats amb plomalls i resplendents joies com els fermalls *...exceptats axí mateix vels, savenes, capels, ganday... e semblants arnesos, e joyes de cap, en que puxen metra o portar, or, argent o seda, mas no perles ni pedres fines...E axí mateix les dones puxen portar al cap agulles ab perles, empero que entre totes les perles no valen mes avant de quoranta sous...*¹² Una altra excepció és atorgada als homes aplegats sota l'estament militar que podien lluir arnesos d'armes i divises *...Empero en los dits capitols no son entesos ni compresos, quant als homes, alguns arreus o arnesos de armes, o de garnions, ni empreses de senyor.*¹³ Els arnesos¹⁴ –de cuir al segle XIV i d'acer al XV– eren les defenses rígides que portaven al cos els cavallers i homes d'armes. Damunt de la cuirassa i també de les proteccions dels braços i cames s'hi posaven riques teles de seda i d'or tenyides de brillants colors. Aquestes sobrevestes podien ser brodades i solien anar acompanyades de les sumptuoses gualdrapes de les cavalcadures. Les divises¹⁵ eren uns senyals o ornaments distintius que generalment prenién la forma de joies o de rics brodats i s'incorporaven a la vestidura. El luxe i la riquesa que sense límits podien lluir els cavallers en l'arnès i les divises indiquen el manteniment dels privilegis indumentaris de l'estament militar.

Particularitats de les ordinacions vestimentàries mallorquines

En tot cas, les ordinacions de Mallorca resulten menys restrictives en el luxe vestimentari que les de Barcelona, València, Lleida o Cervera. Probablement no resulta aliena a aquesta generositat en el luxe dels induments el fet que entre els Jurats del Regne de Mallorca que redactaren les lleis predominaven els rics mercaders i ciutadans per damunt dels cavallers i menestrals. Una de les particularitats de les lleis sumptuàries mallorquines del 1384 és que inclouen una mena d'apartat que podríem anomenar *de precís i preguntes* destinat a respondre els dubtes i qüestions que la població pogués tenir respecte a les restriccions en el vestir que en el text s'exposen. La segona part de les ordinacions mallorquines es dediquen a fixar les limitacions a les despeses permeses amb motiu de la celebració de les noces: ornamentació de la casa de la núvia, quantitat de viandes per als banquets, nombre de convidats, prohibició de regals entre els nuvis en forma de joies, gots (ànaps), copes o vaixelles d'argent... Aquestes reglamentacions de les noces estan basades en les ordinacions barcelonines; en canvi, és significatiu que el text mallorquí s'allunyi del barceloní en la qüestió del vestit de la núvia, al qual no posa cap restricció i per tant les mallorquines el dia del seu casament, a diferència de les barcelonines, podien resplendir amb sedes i draps d'or. Almenys, les que s'ho podien permetre.

Finalment, les lleis sumptuàries de Mallorca de 1384 presenten la notable particularitat de fer referència a tres col·lectius, per dir-ho amb llenguatge actual, que sempre restaven exclosos de les ordinacions vestimentàries. En primer lloc, les criatures. Com ja sabem, els infants no disposaven de roba especialment pensada per a ells sinó que vestien en talles menors els mateixos induments que els adults. Les lleis sumptuàries mallorquines estableixen clarament com la vestimenta infantil canviava amb l'edat. Així, en un primer grup s'inclourien des dels nadons fins als púbers de 10 anys d'ambdós sexes i a partir d'aquesta edat fins al dia de les noces la llei només afectaria les infantes. Per als més petits de 10 anys la llei vestimentària sembla força restrictiva, en no permetre la presència de metalls preciosos, perles, pedreria en general i brodats tant en els teixits com en els ornaments. Llevat d'una corretja o cinyell d'argent per ajustar els vestidets de la canalla (en aquest sentit recordem que el 1453 es continua prohibint regalar als fillols/es qualsevol donatiu o joia). Tot i això, i com succeïa amb els adults, les autoritats mostren una generosa permissivitat en l'agençament dels caps infantils. Al segon col·lectiu marginat de la societat –encara que per raons molt diferents al de les criatures– al qual les lleis sumptuàries de Mallorca dedica uns capítols és el dels esclaus, o millor dit, esclaves. En realitat, no es tracta de les dones captives pròpiament dites, abocades a patir un estatus social d'inferioritat i de marginació de tal magnitud que les foragitava i inhabilitava per ser tingudes en compte en unes lleis sumptuàries (fig. 13). El text parla d'aquelles dones que, havent estat captives, han esdevingut lliures mitjançant la manumissió però també de les filles que

Fig. 13 - Pere Vall. Retaule de santa Anna (detall). c. 1405-1411. Col·lecció privada. Barcelona

tenen o han tingut algun progenitor captiu, pare o mare, així com de les mullers d'homes que hagin estat captius. A totes elles queden vedats teixits luxosos de seda, de vellut o de drap d'or, colors valuosos com l'escarlata o la grana, i folrades d'esquirol (tal vegada eren admeses les més senzilles com la de conill). En tot cas, les lleis sumptuàries mallorquines denoten com l'estigma de l'esclavatge marcava molt més les dones que els homes. Durant tota la seva vida una dona que hagués estat esclava o filla d'un pare esclau o d'una mare esclava havia de portar vestits que declarassin la seva vil procedència. S'havia d'arribar a la generació de les netes perquè aquestes es poguessin desprendre del codi vestimentari que assenyalava el seu origen degradant. En canvi, cap llei sumptuària feia referència al tipus d'indumentària que havia de portar un home que havia estat esclau o que fos fill de mare o de pare captius. A partir de 1384 cap més ordinació mallorquina torna a parlar de captives excepte les lleis sumptuàries de 1433, que prohibeixen a la *fembra qui sia slave o sempanera ...o fembra publica*¹⁶ que s'estiguin en una cantonada lluint un mantell verd o bé negre. La setmanera era aquella esclava que estava en vies de ser lliure i a qui li era permès treballar pel seu compte. Cada setmana pagava al seu encara propietari/ària una quantitat determinada en concepte de la seva futura manumissió. I encara a les ordinacions publicades el 1453 un capítol ordena a les setmaneres i també a les dones que hagin estat esclaves que les vores de les seves gonelles han de ser arrodonides i no arrossegar-se per terra. És a dir, el seu vestit no podia portar cua d'un pam de Montpeller com era permès a la resta de les dones de Mallorca. I per últim, en les ordinacions de Mallorca també apareix un altre grup marginat, encara que ho fa d'una manera una mica indirecta: els jueus. Mentre que la població musulmana es diferenciava de la cristiana per la seva vestimenta tradicional, els jueus compartien la mateixa indumentària amb els cristians i per diferenciar-se'n havien de cobrir-se el cap amb un caperó i portar al mantell un senyal en forma de rodella groga i vermella. També les jueves havien de portar al cap una altra rodella de roba o *capsana*. Malgrat que a les ordinacions de Mallorca no hi ha cap capítol expressament dedicat als jueus, la seva presència a la societat mallorquina es posa de manifest en participar en l'apartat de preguntes relacionades amb els capítols que han redactat els Jurats. Tretze dies després de la redacció (18 de novembre) els jueus del call mallorquí expressen a través dels secretaris la seva preocupació per aconseguir l'adequació entre certes cerimònies prescrites per la llei mosaica i alguns dels capítols continguts als apartats que fan referència a la celebració de les noces: en concret al capítol 12, que estableix el nombre de convidats que poden assistir als convits de les noces dels nuvis mallorquins tenint en compte que la celebració es podia allargar fins a més de tres dies. La llei permetia que el mateix dia de les noces al convit hi poguessin assistir dotze convidats, entre homes i dones, per part del nuvi i de la núvia. L'endemà del casament al nou convit només hi podien assistir sis convidats per cada membre de la parella, que es reduïen a quatre el tercer dia i a partir d'aquí la festa podia continuar només per als membres de la família. El tema que plantegen els jueus és que la llei mosaica prescriu una durada de deu dies per a la celebració de les noces. Reunits els Jurats dictaminen que els convits de les noces jueves s'ajustin al nombre de convidats que per als tres dies dictamina el capítol 12è però amb l'excepció que el mateix nombre de convidats que assisteixen a la celebració al tercer dia del casament (quatre per cada

membre de la parella) ho puguin seguir fent durant els set dies restants fins a completar els deu dies de festa jueva. També es concedia a la núvia vestir-se i adornar-se durant aquests deu dies segons la seva voluntat. Fins a final del segle xv i en dates diverses encara es publicaren a Mallorca nou lleis sumptuàries més. En cap no es torna a parlar dels jueus. El 1436 la nova Inquisició havia arribat a Mallorca.

Notes

- 1- "Lleis sumptuàries de Mallorca (1384)". *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, 2 (1887-1888), p. 190-191 i 198-201.
- 2- Aymerich i Bassols, Montse. *La moda a la Catalunya del segle xiv. Retalls de la vida medieval*, Llibres de l'Índex, 2018.
- 3- *Poesía de trovadores, trouvères y Minnesinger*. Antología de Carlos Alvar, Alianza Editorial, 2018, p. 90.
- 4- *Musée des Tissus de Lyon*. Guide des collections. Editions Lyonnaises d'Art et d'Histoire.
- 5- En relació amb els dissenys i les complexes tècniques de brodat es pot consultar: Aymerich i Bassols, Montse: "Jaume Copí, un brodador flamenc al servei de la família reial: de Pere el Cerimoniós a Violant de Bar i Maria de Luna". *Catalunya i l'Europa septentrional a l'entorn de 1400. Circulació de mestres, obres i models artístics*, Viella, 2016, p. 15-52; *Le Musée national du Moyen Âge*, Fondation Paribas, 1998; *L'Art en Broderie au Moyen Âge*, Catalogue, 2020.
- 6- Lleis sumptuàries de Mallorca..., p. 190.
- 7- Pastoureau, Michel. *Una historia simbólica de la Edad Media occidental*. Katz Editores, 2006, p. 158.
- 8- Lleis sumptuàries de Mallorca...p. 190-191.
- 9- *Ibidem*, p. 191.
- 10- *Ibidem*, p. 190-191.
- 11- Maranges i Prat, Isidra. *La indumentària civil catalana. Segles XIII-XV*. Institut d'Estudis Catalans, 1991.
- 12- Lleis sumptuàries de Mallorca..., p. 190-191.
- 13- *Ibidem*, p. 190-191.
- 14- Riquer, Martí de *L'arnès del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals*. La Magrana, 2011; Keen, Maurice *La caballeria. La vida caballeresca en la Edad Media*. Ariel, 2010.
- 15- Riera i Sans, Jaume *Els heralds i les divises del rei Martí (1356-1410)*. ACA CF (126) 14 núm. de registre 23052; Pastoureau, Michel *L'Art héraldique au Moyen Âge*. Seuil, 2009.
- 16- "Lleis sumptuàries de Mallorca (1433)". *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, p. 255.

